

ALTERNATİF KÜRESELLEŞME HAREKETİ VE DEVLET YÖNETİMİ

Şadi İDEM

Bugün bize gerekli olan yaşam alanlarına sahip çıkabilecek, her yurttaşın kendi yaşamıyla ilgili her türlü karara aktif olarak katılabileceği yeni bir politik alan yaratabilmek ve bunun kurumsal yapısını şimdiden örmektir

Her yeni hareket yarattığı yeni eylem türleri, mücadele biçimleri ve örgütlenme anlayışlarıyla gerçekten “yeni” bir perspektif sunabilir. Ancak çoğu kez “eski”nin külleri o kadar yoğun olarak yeni hareketin içinde kendine yer edinir ki, bu, yeni hareketin ahir zaman hataları tekrarlamasının müsebbibi olur. Mesele geçmişteki mücadelelerde yaşanmış deneyimleri külliye bir kenara atıp onları görmezlikten gelmek ya da geçmişteki alışkanlıkları külliye bir amentü olarak kabul etmek değil. Marifet tarihteki yaşanmışlıklardan “iyi” ve “kötü” olanları ayırt edebilmekte ve kötülerini değil “iyi” olanları alıp yeniden işleyebilmekte.

Küresel karşıtı hareket 1999 Seattle eylemleriyle başladı ve 11 Eylül saldırılarına kadar daha çok dünyanın patronlar kulübü üyelerinin küresel toplantılarının olduğu günlerde ve aynı yerde bir karşı gösteri olarak kendini gösterdi. Bir nevi spor müsabakası

havasında o kent benim bu kent benim devam etti. Zenginler kulübü ile küresel kapitalizme karşı olanlar arasındaki mücadelede her iki tarafın ayırt edici özellikleri ciddi farklılıklar içeriyordu. Bir tarafta sermayenin baronları, ulusötesi şirketlerin yöneticileri ve irili ufaklı devlet başkanları ve bürokratları var. Beri tarafta ise diğerleri kadar homojen olmayan bir “kitle” var (dikkat “kütle” değil). Kaplumbağaları koruma derneğinden işçi sendikalarına, anarşistlerden sosyalistlere, Marksistlerden, toplumsal ekolojistlere, savaş karşıtlarına, mahalle hareketlerinden topraksız köylü hareketine, hatta çoğu kez kiliselerin örgütlediği cemaatlere kadar çok çeşitli kesimlere kadar. Markos’un dediği gibi “tek bir hayır ve pek çok eveti olan” bu kitle şimdiye kadar görülmemiş çapta ve kapsayıcılıkta dünyanın dört bir yanında aynı anda eylem düzenleyebiliyor. Irak işgaline karşı düzenlenen savaş karşıtı eylemlerde de bu muazzam gücü görebilmekteyiz. Bir tarafta bürokratik, merkezi hiyerarşik yapılar ve teknokratik profesyonel bir elit tabaka var. Öte yanda çoğunlukla hiyerarşik olmayan yapıları

ve ağ ilişkileriyle amatörlik ruhunu yüceltenler var.

Bence bu yeni hareketin gücü “neredeyse” yaşam alanlarındaki kadar çeşitli kesimleri içermesinde yatıyor. “Neredeysel” kelimesi bu hareketin çok önemli bir özelliğine işaret ettiği gibi, henüz “potansiyelini” gerçekleştirmekten uzak olduğu anlamını da içeriyor. Zira bu “neredeysel” nin içerisinde sol/sosyalist cenahın yumuşak karnını oluşturan “sıradan yurttaş” tan başkası yatmıyor.

Bir tepki hareketi olarak doğan hareket, ilk başlarda “küreselleşme karşıtı / anti-globalizm” adını aldı. Aslında bundan daha doğal bir şey olamazdı. Hareketin çıkışı yoksulluğu, sefaleti çığ gibi büyüyen, insansız doğanın ve toplumun değerlerini hiçe sayan ve fütursuzca yağmalayan, daha fazla kar ve sermaye birikimi kaygısı dışında başka hiçbir değeri kaale almayan bir sisteme karşı olup, artık yeter, *ya basta!* demektir. Ancak nice sonra herkesin karşı olduğunu dillendirdiği “kendi küreselleşmesinin” farklı yanları su yüzüne çıkınca, aslında kavramların düşün yaşamımızdaki anlamı da tartışılmaya başlandı. Kimileri “küreselleşme” kelimesinin ideolojiden arınmış “nötr” yanına vurgu yapıp, küresel olan her şeyin “kötü” olduğunu ileri sürdü. Bu tavır bilerek ya da bilmeyerek kapitalizm üzerindeki baskının gözden saklanmasına neden oldu. Bu eğilim meseleyi kapitalizm ve tahakkümü yaratan ve besleyen ilişkilerin doğasını sorgulamaktan uzaklaştırıp “ölçek” sorununa indirgedi. “Öz” bir kez daha “ölçek” tartışmalarının gölgesinde kör noktaya itildi. Hal böyle olunca kapitalizmin ve devlet mantığının yarattığı toplumsal ve politik ilişkilerin doğası sorun olmaktan çıktı. Tüm mesele “küreselleşen” herhangi bir şeye karşı olmaya doğru indirgendi. Böylelikle küreselleşenin ne olduğu ve kim için olduğu önemsizleşince doğal olarak küresel olmayan

“her şey” iyi olarak kutsandı. Bu görüş özellikle “sağ ve sol milliyetçi hareketler”, “ulusal kalkınmacı 3.dünyacı görüşler” ve “bağnaz dini hareketler” tarafından sahiplenildi.

Ardından Küreselleşme nedir? Küreselleşen nedir? Kimin için, ne için küreselleşme? Küreselleşme karşıtı mı? Alternatif küreselleşme mi? gibi sorular sorulmaya başlandı. Kimileri asıl dertlerinin kapitalizm değil, doğadaki vahşi yaşamı korumak olduğunu söylerken, bazıları Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütüne karşı olduğunu söylüyor ve bu kurumların değişmesi gerektiğini, daha “demokratik” bir halde yeniden yapılandırılmasını talep ediyordu. Kimileri yaşamdaki her türlü hiyerarşik yapıların ve tahakküm ilişkilerinin ortadan kaldırılmasını talep ederken bazıları 3.Dünyacı söylemi yeniden dillendirip milliyetçi ideolojiye dayanarak ulusal devletler üzerinden çözümler önermekte vs. Aslında hareketteki talepleri temel olarak ikiye ayırabilmek mümkün: bir tarafta asıl problemin kapitalizmden değil de onun uluslar üstü kurumlarından kaynaklandığı inancına dayanan ve kapitalizmin ve kurumlarının “iyileştirilerek” sorunların ortadan kaldırılacağına inananlar varken; diğer tarafta asıl sorunun özünün bizatihi kapitalizmden

Ulusal devletler ya da herhangi bir devlet aygıtı toplumsal ve insani ilişkilerimizi özgürleştirmek ve demokratikleştirmek için bir araç olabilir mi?

kaynaklandığını savunanlar ve cepheden kapitalizmi *ve/veya* devleti hedef alanlar var. Tabii ki bu tasnif kendi içinde de farklı görüşleri barındırıyor. Son iki yıldır Porto Alegre’de toplanan Dünya Sosyal Forumu (DSF) etkinliklerinde bu farklılıklar daha bir görünür olmaya başladı. Kendilerini “radikaller” grubuna dahil eden bazı sol/sosyalist kesimlerin ulusal devletler üzerinden yürütülecek “enter-nasyonel” bir mücadele perspektifi çizdikleri dikkati çekiyor. Sol/sosyalist geleneğin oldukça kalın “devletli” damarından beslenen bu kesimlerin geçmişteki yaşamışlıklardan ders çıkardıklarını söylemek

ise neredeyse imkansız. Bu devletçi / geleneksel cenah küreselleşmenin sermayeye ve uluslar arası şirketlere sınırsız hareket imkanı tanırken, ulusal devletlerin özellikle de güneydeki “mazlum devletlerin” egemenliklerinin sermaye tarafından sınırlandırıldığını ve ulusal egemenliği elinden alınan devletlerin giderek yok olacaklarını ifade etmekte. Buradan hareketle küreselleşen sermayeye karşı koyabilecek yegane gücün ulusal devletler olduğu ve ulusal devletlerin korunması gerektiği ileri sürülüyor. Bu yüzden küresel mücadelenin de ancak uluslar-arası (siz bunu ulusal devletler arası diye okuyun) bir mücadeleyle örülebileceğini savunuyorlar. Bu kesim mazlum ulusların “milliyetçiliklerini / ulusalcı hareketleri destekleyip milliyetçi reflekslerle ulusal-devleti savunup “anti-empyalist” mücadele üzerinden “solu” tanımlamaya çalışmaktadırlar. Başka bir yerde “sol ve milliyetçiliği” irdelediğim için bu yazıda bu konuya girmeyeceğim¹.

Tam olarak aynı cenahta olduğu söylenemese bile, ulusal devlet üzerine yaptığı vurguyla ortaklaşan politik yelpazenin sol kanadında bulunan bir kesim ise “küreselleşmeyi” bizatihi ulusal devletler ve ulusal ekonomiler olgusu olarak ele alıyor². Bu perspektiften bakıldığında sermayenin küreselleşmesi ulusal devletin küreselleşmesi anlamına gelmektedir. Ve ulusal olarak örgütlenmiş küresel kapitalizme karşı yapılacak mücadelede de ulusal ekonomiler ve ulusal devletler anti-kapitalist mücadelenin “temel” alanı olmalıdır. Bu bakış açısı “solun önündeki sınavın Devleti geri istemek” olduğunu savunmaktadır. Açıkça “devletsiz” bir yaşamı ve toplumsal-politik yapıyı tahayyül edemeyen bu düşüncenin sahipleri “devleti ele geçirmeyi” anti-kapitalist mücadelenin vazgeçilmez stratejisi olarak ileri sürmekte. “Sol’un güçsüzlüğü” der Boris Kagarlitsky,

¹ Şadi İdem, “Sol-Milliyetçilik: Birbiriyle uyuşmaz iki zihniyet”, *Toplumsal Ekoloji*, Güz 2002, sayı 2, s.51-70

² Ellen Meiksins Wood, “Ulusal-Devlet Dünyasında Küresel Kapitalizm”, *Cosmopolitik*, Ekim 2001, sayı 1, s.118-125

“devletin gücünü burjuvaziye karşı kullanma isteksizliğinden kaynaklanmaktadır.” Ve solun stratejisi “eski devleti savunmaktan ibaret olmamalı, fakat devletin mevcut krizinden de ulusal ve aynı zamanda uluslar arası, devletler arası düzeyde yer alan yeni kurumlara temel oluşturmak için yararlanmak olmalı.”³ Özde bu düşünce devletin kurumlarını kullanarak devleti “radikal” bir şekilde değiştirmeyi önüne hedef olarak koymaktadır.

Gerçekten devleti ve devlet mantığını sorgulamadan günümüz dünyasını anlamlandırmak ne kadar mümkündür? Sermayenin küreselleşmesini eleştirirken devletin küreselleşmesini ihmal etmek hatta savunmak ne kadar “radikal”dır? Sol/sosyalist geleneğin devletli damarından radikal bir kopuş yaşamadan “iktisat ideolojisinden”uzaklaşmak ne kadar mümkündür? Devlet (herhangi bir devlet) kurumları içerisinde var olup “oyunun kurallarını” değiştirip, özgürlükçü ve demokratik bir dünya kurmak mümkün müdür? Ulusal devletler ya da herhangi bir devlet aygıtı toplumsal ve insani ilişkilerimizi özgürleştirmek ve demokratikleştirmek için bir araç olabilir mi? Asıl küreselleşen nedir? Bir şeye sadece “karşı” olup tepkisel davranmak yeterli midir? Bir şeylere karşı olduğumuz doğru ancak gerçekten ne istiyoruz? Alternatif Küreselleşme hareketi nasıl bir dünya/toplumu hedeflemelidir? Bu hedef için seçilecek araçlar, yöntemler ve yolların niteliği ne kadar önemsizdir? Bu yollar ve yöntemler neler olmalı ya da olmamalıdır? Neden?..... Bu sorular gibi yüzlerce soru sormak mümkün. Tabii ki sadece bu tip soruları sormak fazla bir şey ifade etmeyecektir. Aynı zamanda daha iyi bir gelecek ve dünya özleminin daha sağlıklı gerçekleştirebilmek için bu soruların yanıtlarını da açık bir şekilde tartışabilmeliyiz. Bundan dolayı ben bu yazıda daha çok “küresel karşıtı / alternatif küreselleşme hareketinin” devletli damarı hakkındaki görüşlerimi tartışmaya açmak istiyorum.

³ Boris Kagarlitsky, “Devleti Geri İstemek”, *Cosmopolitik*, İkbahar / Yaz, sayı 3, s.74-87

Aslında Küreselleşen Nedir?

Günümüzde küreselleşme sadece sermayenin daha hızlı ve sınır tanımaz şekilde akışkanlığın artması olarak tarif edilir. Bu tarif doğru olmakla birlikte bence, eksiktir. Sermaye ile birlikte asıl küreselleşenin devlet mantığı olduğu da atlanmamalıdır. Bu geçiş döneminde en az konu edilen ve tartışılan bu iki gelişim – devletin ve sermayenin küreselleşmesi-birbirinden bütünüyle ayrı ya da birbirlerine karşıt olarak ele alınmamalıdır. Ulusal devlet ile kapitalizmin tarih sahnesine hemen hemen eş zamanlı olarak zuhur etmesinden bu yana, bu iki fenomen sıklıkla birbirleri içinde eritilerek ya da birbirlerine indirgenerek incelenmiştir. Oysa devletin ve sermayenin küreselleşmesi birbirlerini bütünleyen ve incelten simbiyoz bir ilişki içindedirler. Marks'ın da söylediği gibi, kapitalizm aslında “eski dünyanın en derin dehlizlerinin içine kadar sızmıştı”. Ancak toplumsal olarak hakim bir statüye ulaşması merkezi iktidarı kristalleştirme yolundaki ulusal devletin tarih sahnesine çıkmasıyla çakıştı. Ulusal devlet'in merkezi ve bürokratik yapısı ve teritoryal özelliği piyasaları birleştirmek için tarihte olmadığı kadar uygun bir zemin sağladı. Ancak bu durum devleti egemen sınıf olma yolundaki burjuva sınıfının ve sermayenin doğrudan ve yegane temsilcisi olmaya indirgememelidir. Tarih sahnesine çıkışları ve birbirlerini beslemeleri vakıa olmakla birlikte ulusal devlet ile sermaye sınıfının aynı ve eş şeyler olduğunu, çıkarlarının birbirleriyle daima örtüştüğünü söylemek olası değildir. Çoğu kez devlet yapılanması “kendinde bir amaç” olarak, devletin statü ve çıkar gruplarının ve tabii ki kendi var oluşunun üzerinden toplumu ve hatta kimi zaman burjuvaziyi de yeniden üretme işine soyunmuştur. Dolayısıyla ulusal devlet ile kapitalizmi tarihsel olarak bir arada olmaları gereken zorunlu görüngüler olarak değerlendirmemek gerekmektedir. Devlet ile kapitalizm arasındaki ilişki birini diğerinin içinde eritilerek ya da birbirlerine indirgenecek kadar sığ ve basit değildir. Bu ilişki toplumsal-

politik kurumsal ilişkilerin en karmaşık yumağını oluşturur. Bu yüzden kanımca sermayenin ve devletin küreselleştiği günümüzde bu ilişki üzerine düşünmek ve bu ilişkiyi sorgulamak küresel karşıt hareketin önünde duran en önemli ve zorlu görevlerden birini oluşturur.

Devlete Genel Bir Bakış...

Çoğu kez devlet sadece toplumsal bir idare sistemi olarak tarif edilir oysa bundan daha fazla bir şeydir. Bookchin'in ifadesini kullanırsak devlet “profesyonel bir zor kullanma sistemidir”. Devlet emir-komuta-itaat sisteminin sıradan insanlar ve toplumsal hayat üzerinde merkezileşerek kristalleştiği bir *toplumsal denetim biçiminin kurumsallaşmış halidir*. Devlet sıradan yurttaşların yaşamları üzerindeki denetim güçlerini soğuran ve gündelik yaşamdaki etkilerini yok ederek kendilerine ve yaşama karşı yabancılaştıran; bunu yaparken arkasına bir şiddet tekeli de alan devasa bir mekanizmadır. Bu yüzden devlet aynı zamanda militarizmin de dayanağının ve gerekçesinin zemini üzerinde yükselir.

Clastres⁴ sosyal antropolojik çalışmalarında dar organına sahip olmaması” ile tanımlar. Başka bir deyişle, toplumsal ilişkilerin belirleyici gücü ve toplumun denetimi dışında toplumdan ayrı politik bir iktidar yapısının varlığı “devleti” tanımlayan en önemli özellikler olarak belirir. Yani devletli toplumlar Clastres'a göre “kendi varlıklarında, hükmedenler ve hükmedilenler şeklinde bölünmüştür ve bu özellik devletli toplumların tümünün olmazsa olmazıdır.” Devlet kurumları kim ya da ne adına olursa olsun toplum üzerindeki denetimi sadece basitçe hükmederek değil, hiyerarşik yapılanmalara ve tahakküm ilişkilerine uyum sağlayacak insan tipolojisini gün ve gün kendi imgeleminde yeniden üreterek sağlar. Böylece devlet mekanizması ve hiyerarşik yapılanmasıyla tahakküm ilişkileri de değişmez

⁴ Pierre Clastres, *Vahşi Savaşçının Mutsuzluğu: siyasal antropoloji araştırmaları*, (Ayrıntı Yayınları, Çev.: Alev Türker-Mehmet Sert, 1992)

ve değiştirilemez “gerçekler” olarak zihinlerimize kazınmaya çalışılır.

Bunun yanı sıra devlet – toplum – yurttaş(ya da teba) ilişkisinin nasıl kurulduğu ve yaratıldığı o devletin yapısını yansıtır: monarşik, oligarşik ya da modern ulusal-devlet. Şurası açık ki, bu devlet biçimlerinin hepsini “aynı ve eşdeğer” kabul etmek mümkün değildir. Tarihsel olarak devlet-yönetim biçimi, toplum ve yurttaş/teba ilişkisi ve içeriği de tarihsel bir evrim geçirmiştir ve geçirmektedir. Aksi takdirde olayları anlamlandırmak ve yorumlamak çok daha kolay olurdu. Devletlerin tarihsel olarak evrim geçirdikleri gerçeği “devletin” doğasındaki bazı belirleyici dinamikleri tartışmamıza engel oluşturmamalıdır. İster monarşik ister aristokratik isterse günümüz modern ulusal-devlet yapısı olsun hepsinde değişik derecelerde de olsa var olan “yöneten-yönetilen, hükmeden- hükmedilen, egemen-yurttaş/teba ilişkisini görebilmekteyiz. Yani Clasters’ın çalışmalarında sıkça vurguladığı “iktidar organının ya da merciinin toplumdaki ayrı bir yerde var olduğu” gerçeği. Bu gerçeği 20.yüzyılda yaşanmış “reel sosyalist devlet” örneklerinde de görebiliriz.

Genel seçimlerin varlığı ile kamu oyunun ve sivil toplum örgütlerinin gücünün de “ciddiye” alındığı günümüz modern ulusal ya da gelişmekte olan ulus üstü düzeydeki “imperyal-devletler” dünyasında da bu gerçeğin var olduğunu görebiliriz. Bugün de iktidar mercii toplumdaki irak hatta ulaşılamaz bir yerde ve karmaşık ilişkiler ağıyla donatılmıştır. Sıradan yurttaşın 4-5 yılda bir sandığa giderek “iradesini” devrettiği seçim anlarını, büyük bir illüzyon dünyasında “demokrasi”gösterisi olarak yaşıyoruz. Karar ve denetleme mekanizmalarından uzakta “günlük yaşamın dehlizlerinde” boğuşurken, yurttaş olmanın asli unsuru olan “politik alandan” giderek uzaklaşıyoruz. Böylece aslında yaşamımız üstündeki tüm haklarımızdan geri dönüşümsüz bir şekilde “feragat” ettiğimiz “genel seçimleri” ritüelleştirerek “temsili demokrasi” ve “ulusal-devleti” kutsallaştırıyoruz.

Bu kutsama ve kabullenmenin altında ne ya da neler yatıyor? Ezelden beri var olduğuna ve ebediyen var olması gerektiğine inanmamız istenen “devlet”in kutsallığı gücünü nereden alıyor? Tabii ki bu soruları daha derinlemesine incelemek bu yazının amacını aşar. Ancak burada belki Hobbes’ın ünlü eseri “Leviathan” dan birkaç alıntı yapmak gerekebilir⁵. Bilindiği gibi Leviathan’da Hobbes, toplumu “herkesin herkes ile devamlı bir savaş hali olarak”resmeder. Bu durum Hobbes’a göre “insanın doğasından” kaynaklanır ve kendiliğinden değiştirilemez. Bundan dolayı herkesi zaptu rapt altına alacak, herkesin yüreğine ve beynine “korku” salacak büyük bir güç ancak, insanların güvenliğini sağlayabilecektir. İşte bu güç, herkesin üzerinde korku kılıcını sallandıracak “devletten” başkası değildir. İnsanların sözleşmesiyle oluşturulduğunu söylediği Hobbes’ın devleti bir Leviathan’dır. İnsanların kendilerinden ve “ötekenden” kaynaklanan korkuları sonucu oluşan Leviathan toplumdaki herkese herkesin can güvenliğini korumak ve kollamak için “muazzam bir korku salarak” hükmeder. Hobbes’un Leviathan’ı insanların güven içinde birlikte yaşamaları için “devlet yönetimini” meşrulaştır ve zorunlu kılar. Hobbes devletin varlığının başka bir nedenini de kendisinin dışında yaratılacak “düşmanlar”da görür. Aslında bu durum durmadan düşman ve korku yaratarak devletlerin ayakta kalabileceklerinin ironik bir açıklaması gibidir.

Hobbes’ın korkuya dayalı Leviathan’ı şimdiki dek tasvir edilen en despotik devletten (siyasal sistemden) başkası değil. Gerçekten insanlar “yok etme” ve “egemenlik kurma” hırslarıyla mı doğarlar? Yoksa içinde yaşadıkları toplumsal ilişkilerin yarattığı ve yeniden ürettiği hiyerarşik ilişkilere dayalı kurumsal yapılar sonucu olarak mı “başkalarına ve doğaya hükmederler”? Gerçekten insanların doğasında ezelden beri değişmeyen bir

⁵ Tomas Hobbes, *Leviathan*, (YKY, 3.Baskı, İstanbul 2001)

“kötülük” ve “iktidar” hırsının var olduğunu söylemek mümkün mü?

Hobbes’ın doğal insan tanımı ve toplum tahayyülü insanlık tarihindeki karşılıklı yardımlaşma, dayanışma ve devletsiz toplumlardaki komünal paylaşım biçimleri ve deneyimlerini gösteren sosyal antropolojik ve tarihsel bilgilerimizle uyum içinde değildir. Son 30-40 yıldır yapılan antropolojik çalışmaların bize sunduğu bilgilere baktığımızda, Pierre Clusters’ın çalışmaları yanı sıra Paul Radin ve Dorotee Lee’nin yerli toplumlar üzerine yaptıkları pek çok çalışmada, tahakküm ilişkilerinin ve hiyerarşik kurumların olmadığı yerli topluluklarının var olduğunu biliyoruz.⁶ İktidar erkinin ve merciinin toplumun dışında ve ötesinde var olmadığı bu toplumlar var olduklarına göre insan doğasının öz itibarıyla “iktidar” ve “tahakküm kurma hırsıyla” malul olduğu savının geçersizliğini tespit etmeliyiz.

Ancak Hobbes’ın Leviathan’ının bugünkü “devlet yönetimini” anlamada yararlı ip uçları verebileceğini de düşünüyorum; ilk olarak tüm devlet biçiminde az ya da çok iktidar odağının toplumdan ayrı olduğu ve devletin “koru” üzerine inşa edildiği düşüncesi. Aslında muhafazakarlığın ve devlet yönetimi düşüncesinin en önemli dinamiklerinden biri olan “koru” üzerinde biraz daha durmalıyız. Devleti yaratan bu “koru” nereden kaynaklanmakta, nasıl üretilmekte ve yeniden hangi yollarla canlı tutulmakta. Aslında olaya biraz yakından bakarsak, statükoyu korumak için ve yurttaşları ya da toplumları despotik yönetimlerin tahakküm ilişkilerine boyun eğdirmek için “yöneten elitin” devamlı yeni korku odakları ürettiklerini görebiliriz.

Hobbes’da olduğu gibi bu korku kaynağının kimi zaman insanın doğasından kaynaklandığı, kimi zaman “öteki” olarak imlenen herhangi bir kavim, etnik yapı ya da devlet olduğu ileri sürülür. Soğuk savaş döneminde kapitalist

ülkelerdeki korku kaynağı “komünizm korkusu” iken reel sosyalist ülkelerde “kapitalizm korkusu”, şu anda dünyada oldukça moda haliyle “islami terör korkusu” olarak ileri sürülür. Öyle ya da böyle sonuçta korku imparatorluğu üzerinde yükselen devlet mantığı, korkuyu yeniden üretip yurttaşlar üzerine salmakta ve toplumun değişim ve dönüşüm dinamiklerinin altını oymaktadır.

11 Eylül sonrası dünyaya şöyle bir baktığımızda, özgürlüklerin ve demokratik taleplerin güvenlik adına kolayca berhava edildiğini ve böylelikle “koru” duygusu öne sürülerek “ulusal güvenlik devletlerinin” temellerinin yeniden kendini ürettiğini görebilmekteyiz. Hatta serbest piyasa politikalarının terörizme karşı yapılacak savaşta en önemli ekonomik cephane olduğu, serbest ticaret ve pazar ekonomisinin desteklenerek ancak, “geri kalmış terörist ülkelerin” demokratikleştirilebileceği ve özgürleştirilebileceği, bunun tek yol olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Micheal Lewis bir makalesinde, özgürlük savaşı ile serbest ticaret arasında bir benzerlik kurarak, 11 Eylül saldırılarında ölen tüccarlar için “özgürlüğün sadece sembolleri değil, uygulayıcılarıydılar...Bilinçsizce de olsa, başkalarını kısıtlamalardan kurtarmak için çok çalışırlar. Bu onları, neredeyse değişmez biçimde, işleri kişisel özgürlüklerin sözde daha üstün bir güç adına reddedilmesine dayalı din bağnazlarının ruhsal bir antitezi haline getirmektedir,” demiştir⁷. Bu şekilde 11 Eylül sonrası dünyanın kampları da belirginleşmiş oluyordu: ABD hükümetinin destekleyenler yurtsever, demokratik, modern ilan edilirken; ABD politikalarını eleştirenler ve/veya serbest piyasanın küreselleşmesinin karşısında olanlar teröristlerin kötü emellerinin maşası ve destekleyicisi olarak gösterilip doğrudan terörist olarak yaftalandılar. Böylelikle “özgürlük savaşı” ile serbest ticaret arasında kurulan bağ, yurttaşların korkularını kullanarak

⁶ Bak. Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi*, (Ayrıntı yay. Çev.: Alev Türker, 1994)

⁷ aktaran N.Klein, *No Logo*, (Bilgi Yay., 2002, Çev.:Nalan Uysal), s.487

biteviye yoksulluk ve açlık yaratan, hiyerarşik kurumları ve tahakküm ilişkileriyle insanları kendine, topluma ve doğaya karşı yabancılaştıran kapitalizme ve devlet erkine itaate zorlamaktadır.

Tabii ki bu korku imparatorluklarının, okul, hapishane, akıl hastanesi, medya vb gibi kurumsal mekanizmalarıyla egemenliği altındaki yurttaşları, toplumsal yaşamın en ücra köşelerine dek yeniden ürettikleri gerçeğini bir kenara bırakamayız. Giderek kamusal-politik alandan uzaklaşan yurttaş, asli görevi olan kendi kendini yönetme gücünü devlet yapısındaki profesyonelleşmiş yöneten sınıf konumundaki bürokrat, teknokrat ve siyasetçi elite verir. Bu aslında basit bir yetki teslimi meselesi değildir. Bu aslında yurttaşların yaşamlarını belirleme ve kontrol etme güçlerinin teslimidir. Böylece yaşamının asli belirleyeni olmaktan giderek uzaklaşan yurttaş, korku içinde kendisine çizilen sınırlar içinde kalan ve hatta çoğu zaman bu sınırları savunan bir emir erine dönüşüyor.

Kapitalizm ve Devlet Yönetimi

Belki de hiçbir dönemde insanlar kendi yaşamlarının kontrolünü bugün olduğu kadar kaybetmemişlerdir. Gezegeni ve toplumsal-özel yaşamlarını etkileyecek güçten mahrum edilip, yoksunlaştırılmamışlardır. Modern kitle iletişim teknolojileri ve yeni bilişsel gelişmeler sıradan yurttaşları sadece zayıflatmakla kalmıyor aynı zamanda; piyasa ve çıkar ilişkilerinin iktisadi mantığını yaşamın doğal bir unsuru olarak kavramalarını ve bu değerler içerisinde pasif bir aktör olarak yaşamalarını da dayatıyor. Muazzam etki güçleri ve yaygınlıkları düşünüldüğünde, kapitalist sistem ve devlet mekanizmasının özündeki hiyerarşik yapılanmalar ve tahakküm ilişkileri çabucak görünmez kınıyor. Bizatihi toplumsal ilişkiler ağıyla insanlar, bu değerlerle her gün her

dakika yeniden “yaratılmaya” çalışılıyor. Kapitalizm her zaman yaptığı gibi sermaye birikiminin önündeki her türlü engeli yok etmek için var olan kurumların bazılarını ortadan kaldırırken, bazılarını yeniden biçimlendiriyor ve ihtiyaç duyduklarını ise “üretiyor”. Devlet mantığı ile olan ilişkisi ise biçim değiştirse de daima baki kalıyor.

Günümüzde küreselleşme aynı zamanda sermaye ve devlet mantığının iktisadi ideoloji çerçevesinde günlük yaşamın iliklerine kadar nüfuz etmesidir de. Bu yüzden küreselleşmeyi piyasa ilişkilerinin ve iktisadi düşüncenin sıradan yurttaşın toplumsal ilişkilerini belirlemesi ile de ele almalıyız. Aynı şekilde küreselleşen sermayenin uluslar-üstü düzenleyici kurumları yanında bazı ulusal devletlerin hegemonya alanlarını genişletmeleri ve diğerlerinin de küreselleşen modern dünyada, sermaye ve tahakkümü kristalleştirecek şekilde yeniden biçimlendirildiğini söylemek sanırım yanlış

olmayacaktır.

Sermayenin serbest piyasa ilişkileriyle hiçbir müdahale olmaksızın ilerleyebileceği düşüncesinin yaygınlığına karşın K.Polanyi'nin de gösterdiği gibi bu, hiçbir zaman gerçekleşmemiş bir mittir⁸. Sermaye her zaman piyasalardaki düzensizlikleri ve istikrarsızlıkları kontrol edecek kurumsal düzenlemelere ihtiyaç göstermiştir. Kapitalizmin toplumsal ve insani ilişkileri tahrip ettiği dönemlerde de bu geçiş dönemlerinin tahrip edici etkilerini hafifletecek çeşitli müdahaleler ve toplumsal mekanizmalar tarih sahnesine çıkmıştır. Bunun ötesinde bu işi çoğu kez ulusal devlet üstlenmiş, bu kurumsal düzenlemeler devlet müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Ancak bu devlet müdahalesi

⁸ Karl Polanyi, *Büyük Dönüşüm*, (Alan Yay., 1986, Çev.: Ayşe Buğra)

basit bir teknik gereklilikten daha fazla bir şeydir. Devlet bir yandan sermayenin güvenliğini sağlarken aynı zamanda içinden çıktığı hiyerarşik kurumları ve tahakküm ilişkileri sürdürebilmek ve inceleyebilmek için iktisadi ilişkileri yaşamın merkezine oturtan ve sistemin işleyişi için hayati öneme sahip insan tipini ve toplumsal ilişkileri de yaratmaya çalışmıştır. Bunu günlük yaşamı ve hatta muhalefeti de etkileyecek şekilde yeniden üretmek gerçekleştirir. Devlet müdahalesiyle toplumsal refahın amaçlandığı “Refah Devleti Dönemi” incelendiğinde de bu dönemde yetki ve etki alanı genişleyen devlet erkinin toplumsal denetim mekanizmalarının yaygınlaştırılmasına neden olduğunu görüyoruz⁹.

Kropotkin’in dediği gibi;

“Devletin bütün toplumsal işlevleri ele alması gem vurulmamış, dar kafalı bireyciliğin gelişmesine zorunlu olarak yardımcı oldu. Belli ki devlete karşı yükümlülükleri artan yurttaşlar birbirlerine karşı yükümlülüklerinden kurtuldular.”¹⁰

Şurası açık ki, geçen yüzyılın bize öğrettiği bir şey varsa o da, ister “demokratik” isterse yaşanmış reel sosyalist devletlerin kendi bekalarını sağlamak ve iktidarlarını sağlamlaştırmak için askeri, bürokratik ve sosyal alanlarda durmadan merkezileşmeye gereksinim duyduklarıdır. Böylece merkezileşen güç odağı ve “meşru” şiddet tekeli kullanarak devletler kendi yurttaşlarına ve diğer halklara dehşet verici zorbalıklar ve baskılar uygulayabilmişlerdir. Üstelik bu uygulamaları halkın iyiliği ve esenliği için sistemi halk adına korumak ve kollamak amacıyla gerçekleştirmişlerdir. Bakunin’in dediği gibi “Halk Devleti de dahil olmak üzere her devlet, özünde halkın ne istediğini ve neye ihtiyacı olduğunu bizzat halkın kendisinden daha iyi bildiklerini sanan kendini beğenmiş

entelektüellerin ayrıcalıklı azınlığı aracılığıyla kitleleri tepeden yöneten bir aygıttan ibarettir.”¹¹

Özgürlükçü ve demokratik bir mücadele perspektifi

Bir şeye sadece “karşı” olup tepkisel davranmak yeterli midir? Bir şeye karşı olduğumuz doğru ancak gerçekten ne istiyoruz? Alternatif Küreselleşme Hareketi nasıl bir dünya/toplumu hedeflemelidir? Bu hedef için seçilecek araçlar, yöntemler ve yolların niteliği ne kadar önemsizdir? Bu yollar ve yöntemler neler olmalı ya da olmamalıdır? Neden?

Şurası açık ki, antik dönemden günümüze dek tarih bize bir şey gösterdiyse o da, Devlet iktidarının bir canavar gibi kendisine bulaşan her şeyi soğurup yozlaştırdığıdır. Devleti ideal amaçlarla değiştirmek isteyenler, kısa süre içinde ideal amaçlarından bağımsız olarak devlet kurumları içinde amansızca yeniden biçimlendirilir. Geçen yüzyıldaki yaşanmış reel sosyalist devletler bir yana 1980 başlarındaki Alman Yeşil Hareketinin tarihi incelendiğinde de bu çark net olarak gözlenebilir. 1980’lerin başında öz örgütlenmesiyle halka dayalı demokratik yapısı ve yaşama dair politikaları ve doğrudan eylem ilkeleriyle Alman Yeşilleri (Die Grünen), “parti olmayan parti” sloganıyla siyaset arenasına katıldı. Öne sürdüğü düşünceler ve oluşturduğu renkli muhalif gruplar ile “söylem”de radikal, özgürlükçü, demokratik ve ekolojik bir toplum özlemini ve projesini dile getirdiler.

Hareketten gelmiş olmanın getirmiş olduğu söylem – yapı – eylem bağlamında politikalarının gücünü “halk hareketlerinden”(grassroots) alıyordu. 1980 lerin ilk yıllarına kadar hareket “doğrudan eylem”i benimseyen ve “ yurttaş inisiyatifleri”, “barış hareketleri” ve her bir üyenin “eşit” kabul edildiği bir yapılanma içerisindeydi.

⁹ Steve Millett, “Ne devlet ne Pazar”, 21. Yüzyıl *Anarşizmi* içinde, Der.: Jon Purkins & James Bowen, (Ayrıntı Yay., 1998, çev.:Şen Süer Kaya), s. 41-62.

¹⁰ alıntı Steve Millett, age

¹¹ Der.:Sam Dolgoff, *Bakunin*, (İstanbul: Kaos yayınları, 1998 çev.:Cemal Atilla), s. 365.

Programlarında açık açık profesyonelleşmeye karşı olduklarını da deklere ettiler. Seçilen konsey ya da büro memurları sadece hareketin üyelerinin “sesi” oluyorlardı, yani hareketin “sözcüsü”, “memuru” konumundaydılar. Alınan kararları dillendirmekle görevlilerdi. Karar alma ve alınan kararların denetlenmesine kadar politik alanın her yerine doğrudan katılım ve denetim söz konusuydu. Rotasyon ve geri çağırma ilkeleri uygulanıyordu. Öyle ki, yerel meclislere (yerel seçimlerde) seçilen yeşiller bir ya da iki yılda bir yerinden feragat edip yerlerine diğer yeşillerin geçmesine ve böylece her üyenin politik deneyimini arttırmasına olanak sağladı. Ayrıca tüm yeşil delegeler aldıkları maaşın yarısını partinin özel bir fonuna hibe ettiler. Bu fon çevresel ve sosyal davalar için kullanılırdı. Gücün bir elde toplanmaması ve gücün dağıtılması, yayılması ilkesi önemli bir yere sahipti.

Mart 1983 de Batı Alman Yeşilleri ilk kez Bundestang da (Federal mecliste) yüzde 5,6’lık oy oranıyla yirmi yedi koltuk kazandılar. Hareket bu dönemde temsilcilerini kontrol etmeyi umdu, ancak umduyuyla kaldı çünkü, politik ağırlık merkezi yerelden merkeze kaymaya başlamıştı. Alman Yeşil milletvekilleri federal meclise girer girmez, tabandan gelen demokratik uyarılara ve tabana dayalı yerel örgütlerin düşüncelerini ve önerilerini duymazdan gelmeye başladılar.

Böylece Alman Yeşilleri yeşil hareketin temel ilkelerinden – tabana dayalı, halk hareketinden güç alan, doğrudan demokrasiyi ve doğrudan eylemi öne çıkaran, gücü birkaç elde toplanmasına karşı olan ilkelerinden-vazgeçti. Ve konvansiyonel bir partiye yakışır şekilde kollektivist ‘parti olamayan parti’ den pragmatik ve çevreci bir

partiye “iniş” yaptı.

İronik bir şekilde Alman Yeşillerinin başta demokratik, tabana, halk hareketlerine dayalı, özgürlükçü ve anti hiyerarşik yapılanması olduğu halde; oy oranının Alman Yeşiller Partisi’ni federal parlamentoya taşıyabilecek bir düzeye geldiği andan itibaren güce dayalı, merkezileşmenin ve hiyerarşinin ortaya çıktığı bir yapıya büründü¹².

Şu anda Alman Yeşilleri tepeden aşağıya hiyerarşik yapılanması, profesyonel politikacıları ve devlet yönetimi kademelerindeki bürokrat ve teknokratlarıyla Sosyal Demokrat Parti ile birlikte Devlet Yönetimi içerisinde görevini eksiksiz yerine getirmektedir. Tabi ki radikalliklerinden arınmış bir şekilde.

Bugün solun ve küresel karşıtı hareketin önünde duran en önemli sorulardan biri açlık ve sefalet üreten sosyal adaletin altını oyan, halklardan ve yurttaşların erişemeyecekleri merkezi-bürokratik yapısıyla küresel kapitalizme ve devlete karşı dururken hangi yöntemleri ve kurumsal mekanizmaları yaratmalıyız? sorusudur. Yurttaşların yerleşimlerdeki her türlü soruna eğilip kendi yaşamlarının her düzeyinde etkin rol oynayabileceği tabana dayalı, yatay örgütlenmeler ile doğrudan demokratik kamusal alanların yeniden yaratılmasını mı temel alacağız; yoksa tepeden aşağıya örgütlenen bürokratik elitist hiyerarşik bir yapıyla mı yolumuza devam edeceğiz.

Bugün bize gerekli olan yaşam alanlarına sahip çıkabilecek, her yurttaşın kendi yaşamıyla ilgili her türlü karara aktif olarak katılabileceği yeni bir politik alan yaratabilmek ve bunun kurumsal yapısını şimdiden örmektir. Tabana dayalı örgütlenmelerle yurttaşların yerleşimlerinden başlayarak toplumsal ve doğal çevrelerindeki politikaları oluşturmalarının zeminini oluşturabiliriz. Can alıcı soru nasıl bir toplum / dünya tahayyül ettiğimiz ve bunu nasıl

Seattle’den bu yana küresel karşıtı ya da alternatif küreselleşme hareketinin içinde mücadelenin nasıl, hangi yollarla ve hangi araçlarla örüleceği

Movement to Parliamentary
ıl European Green
and Nature vol. 1, No.3 , 158-

konusunda derin bir ayırım noktasına doğru gidiyoruz. Özellikle 2003 Ocak ayında yapılan 3. Dünya Sosyal Forumundan sonra pek çok kesim hareketin merkezi bir yapıya bürünme tehlikesine işaret etmekte. Formun organizasyonundan, form süresince gelişen olaylara kadar pek çok şey yeniden tartışılıyor¹³.

Clusters devletli toplumları iktidar merciinin toplumun denetiminden uzakta erişilemez bir yerde olması ile tanımlamıştı. Bu bakış açısıyla devam ettiğimizde, küresel karşıtı hareketin önünde duran güç/iktidar problemine yaklaşım hayati önem taşıyor. Yukarıda da bahsettiğim gibi kimi kesimler doğrudan devleti-ulusal devleti “ele geçirerek” küresel kapitalizm karşı olunacağını dile getirmekteler. Kimileri ise “devlet”e doğrudan karşı olduklarını dile getirirler bile öz itibarıyla hiyerarşik yapılanmasıyla, elitist temsili bir merkezi organın ancak küreselleşen kapitalizmin alternatifini oluşturacağını savunuyorlar.

Halk adına devleti yönettiğini söyleyip, 4-5 yılda bir yapılan genel seçimlerden aldığı oylarla varlığını ve eylemlerini meşrulaştıran merkezi-bürokratik bir devlet yönetimiyle, Küreselleşmeye karşı olduğunu dile getirip bu sistemden dışlanan, ezilen halkların ve taban hareketlerinin “adına” onların temsilcileri olarak merkezi-elitist ve bürokratik bir yapı kurmak arasında öz de hiçbir fark yoktur. Her ikisi de gücü asıl sahibinden alıp merkezileştirmekte ve yurttaşların temel hakkı olan kendi yaşamlarını doğrudan belirleme hakkını gasp etmektedirler. Tarihin bize gösterdiği en önemli şey yurttaşların ve halkın dışında ve üstünde oluşan, yurttaşlarca denetlenemeyen temsili yapıların kısa süre içinde baskıcı rejimlere dönüştüğüdür. Bu yüzden bugün, küresel karşıtı hareketin çantasındaki en önemli sorunlardan biri kurulacak alternatif yapı yada yapıların nasıl olacağıyla ilgilidir; bürokratik yukarıdan

aşağıya yapılanmış, hiyerarşik merkezi bir yapılanma mı kurmalıyız, yoksa yaşam alanlarından doğacak halk hareketlerine ve tabana dayalı yatay örgütlenmiş, yurttaşlar tarafından her an denetim altında olacak ve ağ olarak bölgesel ulusal ve küresel düzeyde oluşturulacak konfedere yapılar mı kurmalıyız. Ocak 2003 tarihinde gerçekleştirilen III.DSF esnasında ve sonrasında forumun yapısı, işleyişi ve geleceği ile ilgili tartışmalara baktığımızda da bu gerilimin oluştuğunu görebilmekteyiz¹⁴. Şurası açık ki devlet yönetiminin baskıcı gücü ve hiyerarşik yapılanması sorgulanmadan bu tartışmalarda sağlıklı bir yere geleceğimizi düşünmüyorum.

Küresel karşıtı /alternatif küreselleşme hareketinde bulunan bazı sol / Marksist cenahın “devlet iktidarını ele geçirerek” devrimi gerçekleştirme hayallerinin ciddi olarak sorgulanması gerektiğine inanıyorum. Küreselleşen kapitalizme ve devlete karşı olmak iktidar / güç perspektifimizi yeniden tanımlamayı elzem kılıyor. Bugün insansız doğayı ve toplumsal yaşamı kemiren, bireyi toplumsal ilişkilerinden koparıp mekanikleştiren ve iktisadi bir nesneye indirgeyen bir sisteme karşı mücadele edeceksek bu mücadeleyi o sistemin nirengi noktalarını kullanarak yapamayız. İnsanı kendisine, içinde yaşadığı topluma ve doğaya karşı yabancılaştıran “devlet”in kurumlarını kullanarak daha özgür daha demokratik bir dünya kuramayız.

Bugün bize gerekli olan yaşam alanlarına sahip çıkabilecek, her yurttaşın kendi yaşamıyla ilgili her türlü karara aktif olarak katılabileceği yeni bir politik alan yaratabilmek ve bunun kurumsal yapısını şimdiden örmektir. Tabana dayalı örgütlenmelerle yurttaşların yerleşimlerinden başlayarak toplumsal ve doğal çevrelerindeki

¹³ Tartışmalar için bakınız <http://www.zmag.org/wsf2002.htm>

¹⁴ Küreselleşme karşıtı hareketinin eğilimleri ve Dünya Sosyal Forumu’nun potansiyelleri ve sınırlılıkları açısından bakınız: Reha Alpay, “Küreselleşme Karşıtı Hareket ve Dünya Sosyal Forumu”, *Toplumsal Ekoloji*, bu sayıda.

politikaları oluşturmalarının zeminini oluşturabiliriz. Can alıcı soru nasıl bir toplum / dünya tahayyül ettiğimiz ve bunu nasıl hangi yollarla kuracağımızdır.

Aslında bu açıdan baktığımızda temel sorun; her bir insanın doğrudan katılarak, yüz yüze oluşturacağı ilişkilerle işleyen kurumsal yapılarla yeni bir yaşamın “bugünden örgütlenmesidir”. Günlük hayatımızın özgürlüğe ve yaşama örgütlenmesidir.

Bu uğurda mücadele eden muhalif hareketlerin ve örgütlerin, mahalle meclislerinin ve yurttaş inisiyatiflerinin ortak zeminde eylem birliğinde olmaları gereği ve önemini vurgulamalıyım. Ancak, bunu yaparken seçtiğimiz yolların önemini ise hiçbir zaman göz ardı etmemeliyiz diye düşünüyorum. Bu tür eylemlerde söylem ve yapılanmanın da merkezîyetçi, hiyerarşik ve otoriter olmayan özgürlükçü, katılıma dayalı ve demokratik olmasına özen göstermeliyiz. Asıl mücadele alanımızın parlamento değil günlük yaşam alanları olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız.

Değerlerimizi oluşturmak ve onlara sahip çıkabilmek için tek çıkar yol vardır:

“Daha demokratik, özgürlükçü ve ekolojik bir gelecek için kendimizi ve diğer insanları, günlük hayatın özgürlüğüne ve yaşama dair örgütlemek...”